Şehrin Hafızası

Konya Yenigün GAZETESİ'NİN
ÜCRETSİZ KÜLTÜR-SANAT İLAVESİDİR

KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NİN KATKILARIYLA

CİLT: 5 • SAYI: 13

HAZIRLAYANLAR: SADIK GÖKCE - ANUŞ GÖKCE

2 HAZİRAN 2023 CUMA

ÖZEL SAYI

YUSUF HAS HACİB VE KUTADGU BİLİG

KUTADGU BİLİG

SADIK GÖKCE
sadikgokce@hotmail.com

Yüzyıllardır edip ve düşünürlerimizin imbikten süzerek oluşturduğu ve bir sonraki nesle ulaşabilmesi için gayret gösterdiği kültürümüzün taşınmasında bir nebze dahi bizim de tuzumuz bulunsun düşüncesi ile çıkarmaya başladığımız Şehrin Hafızası ilavemiz 118'inci sayısına ulaştı. Bu sayı bizim için gurur verici bir durum. Mutluyuz…

Daha önceki sayılarımızda bize göre Türk kültürüne ve diline önemli hizmetlerde bulunmuş tarihi şahsiyetleri ilavemize konuk ettik ve sayfalarımıza taşıdık. Değişik kalemler, bu şahsiyetler ve eserleri hakkında görüş, düşünce ve bilgilerini sizlerle paylaştılar. Bu sayımızda da yine Türk tarihinde ve kültür alanında önemli bir yere sahip olan Yusuf Has Hacib ve onun mümtaz eseri Kutadgu Bilig'i sizlere tanıtan yazılara yer vereceğiz. Umarım yeni bilgiler edinir ve hafıza tazelersiniz.

Elinizde tuttuğunuz sayıda bu konu üzerine yazı kaleme alan değerli yazarlarımız üst derecede bilgi sundular.

***

Balasagunlu Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınan Kutadgu Bilig'den birkaç beyit ile gençlerimize seslenmek istiyorum.

1326. Beyit, "Sakın yalanı diline alma; insanlar yalan söylemek suretiyle değersiz olurlar."

1331. beyit; "Bu dünyaya güvenme, çabucak geçiverir; bu varlığa ve devlete inanma hemen yok olur."

1332. beyit; "Gençliğe güvenme düş gibi elden çıkar, geçici saadete de bel bağlama kuş gibi uçar gider."

1333. beyit, "Gençliği boşa harcama, onu iyilik yapmakla geçir; hayat boyu bütün zamanlarda sana lazım olanı al."

Mutluluk veren bilgiler adını vermeyi uygun gördüğü kitabında Yusuf Has Hacib bin yıl öncesinden gençlere seslenmiş ve bu dört altın kuralı hayatlarının olmazsa olmazı haline getirmelerini istemiş.

Modern çağ adını verdiğimiz bu karmaşık dünyada sadece bu dört kurala uyarak mutluluğu yakalayabiliriz.

Karşımızdakine güven telkin ederek, geçici olduğunu anladığımız dünyada mal mülk hırsına kapılmadan, gençliğin verdiği güven ve gururla kırıp dökmeden, planlı ve programlı bir hayat sürerek hem kendimiz mutluluğu yakalarız hem de çevremizde bir mutluluk halesi meydana getirebiliriz.

Duygusallığa bağlamadan diğer gamlık üzerine kuracağımız hayat tarzımızla içinde yaşadığımız topluma faydalı bir fert olarak güvenilir, sevilip sayılan, fikirlerine müracaat edilen bir birey olabiliriz.

Gençlerimizden Kutadgu Bilig'i düşünerek ve kendi hayatlarına kıyas yaparak baştan sona okumalarını istiyorum. Bu onlara mutluluğu yakalayabilmenin yolunu gösteren bir tavsiyedir. Mutlu olmak isteyen bu tavsiyeyi tutar…

NİYET HAYIR, AKIBET HAYIR.

İÇİNDEKİLER

• KUTADGU BİLİG
SADIK GÖKCE
• YUSUF HAS HACİP, "KUTADGU BİLİG" VE TÜRKÇE SEVGİSİ
AHMET SEVGİ
• KUTADGU BİLİG'TE GÖK BİLİMİ VE GÖK BİLİMİ TERİMLERİ.
OSMAN UYANIK
• KUTADGU BİLİG/SAADET VEREN BİLGİ'DE "SÖZ"
ŞERİFE AKPINAR
• ÇAĞINI AŞAN ESER: KUTADGU BİLİG'E DAİR
SERDAR DERMAN
• KUTADGU BİLİG'DE HÜKÜMDAR VE TÖRE
ANUŞ GÖKCE
• BİR TARLA KUŞUNUN ANILARI
FATMA TUTAK

YUSUF HAS HACİP, "KUTADGU BİLİG" VE TÜRKÇE SEVGİSİ

PROF. DR AHMET SEVGİ

Türk diline hizmet eden gazilerden bir kısmı teorik planda eser verirken bir kısmı da pratikte kalmayı tercih etmiştir. Mesela, Kaşgarlı Mahmut dînî ve tarihî deliller ileri sürerek Türkçeyi savunduğu "Dîvânü Lügâti't-Türk"üyle ölümsüzleşirken Yusuf Has Hacip, Arapça ve Farsçanın revaçta olduğu bir ortamda 6645 beyitlik "Kutadgu Bilig" adlı şaheserini Türk diliyle yazarak Türkçenin gazileri arasına girmiştir.

Balasagunlu Yusuf'un hayatı hakkında ayrıntılı bilgiye sahip değiliz. Kutadgu Bilig'i Hicrî 462'de (1069-1070) yazdığı ve o yıllarda yaşının altmışa yakın olduğu düşünülürse 1015-1020 yılları arasında doğmuş olduğu söylenebilir. Müellif, İslâmî Türk edebiyatının bilinen ilk eseri olan Kutadgu Bilig'i Karahanlı hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a sunmuş ve hükümdar tarafından vezirlik ve ordu kumandanlığından sonra en önemli görev olan Has Hacip'lik (teşrifat nâzırlığı) makamına tayin edilerek ödüllendirilmiştir.

"Saadet veren bilgi" demek olan "Kutadgu Bilig" bir açık oturumu andırır. İnsanların dünya ve âhirette nasıl mesut olabileceklerinin tartışıldığı açık oturuma katılan şahısları ve temsil ettikleri kavramları hatırlamak bile eserin önemi hakkında yeterli bilgiyi verecektir:

Hükümdar Kündoğdu: **Kanun ve adalet**
Vezir Aytoldu: **Mutluluk**
Öğdülmüş: **Akıl**
Odgurmuş: **Âkıbet** (dünyanın sonu, âhiret).

Adalet, saadet, akıl ve ahiretin, diğer bir ifade ile hükümdar, vezir ve zahidin fikirlerinin çarpıştığı bir tartışmadan elbette hikmetâmiz neticeler çıkacaktır. İşte size bu açık oturumdan bir kesit:

Hükümdar Kündoğdu üç ayaklı bir taht üzerine oturmuş, elinde büyük bir bıçak, sağında şeker, solunda da acı ot var. Hükümdarın huzuruna giren vezir Aytoldu ürkek bir tavırla bu sembollerin ne anlama geldiğini sorar. Hükümdarın verdiği cevabı özet olarak sunuyoruz:

1."Üç ayaklı olan her şey doğru ve düz durur. Eğer taht dört ayaklı olursa biri eğrilmiş olabilir, fakat siz fark etmezsiniz. Oysa her eğrilikte bir kötülüğün tohumu yatar.

2.Ben işleri bıçak gibi keser atarım. Hak arayan kim olursa olsun işini uzatmam.

3.Haksızlığa uğrayarak kapıma gelen ve adalet arayan kişi şeker yemişçesine huzurumdan tatlı tatlı ayrılır, sevinir ve yüzü güler.

4.Acı ot ise zalimler içindir. Yaptıkları kötülüklerin cezasını görünce Hint otu içmiş gibi yüzlerini ekşitirler.

İster oğlum, ister yakınım, kim olursa olsun, benim için kanun karşısında hepsi birdir. Beyliğin temeli doğruluktur. Beyler doğru olursa dünya huzura kavuşur."(Kutadgu Bilig, beyit: 765-819)

Yusuf Has Hacip ilim dilinin Arapça, şiir dilinin de Farsça olduğu XI. yüzyıl İslâm dünyasında, başta "bilgi" olmak üzere adalet, saadet, iyilik, akıl, cehalet, ahlâk, dürüstlük gibi toplumu yakından ilgilendiren temel konuları ele aldığı Kutadgu Bilig adlı pendnâmesini Türkçe kaleme almıştır. Türk diliyle de -hatta manzum olarak- bir kültür ve tefekkür eseri yazılabileceğini bilfiil ispat eden Yusuf Has Hacip'in söz konusu eserinden onun ne büyük bir Türkçe sevdalısı olduğunu çıkarmak zor olmayacaktır. Ancak, buna rağmen şair eserinin sonunda Türkçe sevgisini ayrıca belirtme ihtiyacı duymuştur:

Keyik tagı kördüm bu Türkçe sözüg
Anı akru tuttum yakardum ara
Sıkadım sevittim köngül birdi terk
Takı ma belingler birerde yire
Sunup tutmışımça ederdim sözüg
Kelü birdi ötrü yıparı bura.

"Bu Türkçe sözü yaban geyiği gibi gördüm. Onu yavaşça tuttum, kandırarak kendime çektim. Okşadım, ısındırdım, çabucak bana gönül verdi. Yine de ara-sıra ürküyor, korkuyor.

Ele geçirdiğimce (bu) söz (geyiğinin) peşinden koştum; onun miski (bana) güzel kokular saçmağa başladı."(Kutadgu Bilig, beyit: 6617-6619)

Balasagunlu Yusuf'un ceylan kadar güzel ve misk gibi iç açıcı bir dil olarak nitelendirdiği Türkçe, maalesef ilgisizliğimiz yüzünden dünya dilleri arasındaki haklı yerini alamamıştır. Daha XI. asırda bir bilgi ve hikmet kitabı olan Kutadgu Bilig'i dünya literatürüne kazandıran güzel Türkçe, Yusufların arkası gelseydi kim bilir bugün hangi noktalarda olurdu?..

KUTADGU BİLİG'TE GÖK BİLİMİ VE GÖK BİLİMİ TERİMLERİ

PROF. DR. OSMAN UYANIK

Yusuf, Balasagun'da tahminen 1018 yılında dünyaya geldi. Ailesi tarafından iyi bir eğitim alması sağlandı. Arapça ve Farsça öğrenip İbni Sina'nın yazdığı felsefe kitabını Arapça aslından, Firdevsi'nin Şehname'sini Farsça aslından okudu. Hem sosyal bilimlerde hem de fen bilimlerinde zamanın en ileri bilgilerine sahip oldu. Yusuf'un öğrendikleri arasında; efsaneler, aruz, belagat, kelam, İslami ilimler, atasözleri, folklor, devlet örgütü, felsefe, Budacılık, ahlak, toplum bilim, matematik, astronomi, hekimlik, rüya tabirciliği, okçuluk, avcılık, kuşçuluk, satranç, çevgen ve benzerleri ilimler vardı.[1] Yusuf bu donanımı ile 1068'de Balasagun'da Kutadgu Bilig'i yazmaya başladı ve 18 aylık bir emekten sonra 1069'da Kaşgar'da eserini tamamladı. Karahanlı hakanı Buğra Karahan Ebu Ali Hasan Bin Süleyman kendisine sunulan bu eseri beğenerek Yusuf'a Ulug Has Hacib unvanını verdi.

Kutadgu Bilig pek çok yönden dikkati çeken bir eserdir. Çoğu araştırmacı tarafında göz ardı edilse bile Kutadgu Bilig'in dikkat çeken bir özelliği de kitabın başlarında yer alan "Yedi Yıldızı ve On İki Burcu Söyler" başlığı altında verilmiştir. Bu bölümde bazı yıldız ve gezegenlerden bahsedilmiş, bunların edebiyattaki karşılığı verilmekle kalınmamış aynı zamanda bir yörüngede seyretmeleri ve yörüngelerini belli zamanlarda tamamlamalarına işaret edilmiştir. Yusuf Has Hacib eserinin 5. Babında 7 kat "evren"de (felek) dolaşan 7 yıldızı Türkçe adlarıyla saymış, 12 "ükek"in (burç) adlarını da Türkçe olarak vermiştir. Kutadgu Bilig'in 3. ve 4. bölümlerinde, Yusuf günün kararması ve ağarmasını betimlediği sırada uronograf (gök bilgini) gibi ayın, gezegenlerin ve takımyıldızlarının gecenin gökyüzünde devinim yolunu çizmiş ve belli saatlerde nerede bulunduklarını birer birer bildirmiştir.[2]

Yusuf Has Hacib'ın, kitabında gök bilimine "Yedi Yıldızı ve On İki Burcu Söyler" adlı özel bir bölüm ayırdığını yukarıda söylemiştik. Bu bölümde şu bilgiler yer almaktadır:

125. beyitte Güneş ve Ay, Dünya için yaratılmıştır ve görevleri dünyayı aydınlatmaktır.

126. beyitte evrenin durmadan döndüğü bildirilmiştir. Evrende en küçük güneş sistemlerinden samanyolu sistemi gibi büyük sistemlere kadar her türlü sistem bir uyum içinde durmadan yörüngelerinde dönmektedir.

127. beyitte bir üst beyitte bahsedilen evrenin dönmesiyle bağlantılı olarak gecenin ve gündüzün yaratılmasından söz edilmiştir.

128. beyitte yıldızların bir kısmının kılavuz olarak kullanıldığı anlatılmış bir sonraki beyitte yolunu kaybedenlerin yıldızlardan yararlanarak yollarını bulacağı bildirilmiştir.

129. beyitte Tanrı'nın bazı yıldızları, halk için aydınlattığı söylenmiştir. Bu şekilde gezegenler ile yıldızlar arasındaki farktan 11. yüzyılda bahsedilmektedir.

130. beyitte yıldızların, dünyaya farklı mesafelerde ve farklı konumlarda olduğu üzerinde durulmuştur.

131 ve 132. beyitlerde Zuhal ve Müşteri yıldızlarının yörüngelerini tamamlama süreleri verilmiştir. Buna göre Zuhal iki yıl sekiz ayda, Müşteri on iki ayda görüngesini tamamlamaktadır.

137. beyitte ayın dünyaya en yakın konumdaki gök cismi olduğu bildirilmiş ayrıca güneşle karşı karşıya geldiğinde dolunay hâline geldiğine değinilmiştir. Yani ay, ışığını güneşten almaktadır, güneşten aldığı ışığı yansıtmaktadır.

141. beyitte en parlak yıldızlar – gökyüzünü aydınlatacak kadar parlak- olan Cedi, Devl ve Hûd yıldızlarından söz edilmiştir.

146. beyitte her şeyi yoluna koyan Tanrı'nın gök cisimlerini yola getirdiğine, düzenlediğine değinilerek uyum içinde olduklarını vurgulanmıştır.

Bugün bile güneş sistemimizde kaç gezegen olduğu tartışmaları sürmektedir. Uluslararası Astronomi Birliği, 1930'da keşfedilen Plüton'u gezegen statüsüne almış, 2006 yılında gezegen statüsünden çıkarmıştır. Ancak Japonya'da Kobe Üniversitesi araştırmacılarının Plüton dışında başka bir gezegenin güneş sisteminde olduğu iddialarının bulunduğu bir gazetenin Anadolu Ajansına dayanarak verdiği haberde yer

1-Agop Dilaçar, 900. Yıldönümü Dolayısıyla Kutadgu Bilig İncelemesi, TDK yay., 2. Baskı Ankara 1972, s.21.
2-Age. s.145.

almaktadır.[3] Bugünkü tartışmalara bakıldığında Yusuf Has Hacib'in vermiş olduğu bilgilerden insanlığın 11. yüzyılın imkânları dâhilinde gök biliminde ne kadar ileri gittiği görülmektedir.

Yusuf Has Hacib'in gök bilimi hakkında bu kadar geniş bilgiyi kendi kendisine keşif yoluyla kazandığını kabul etmek mümkün değildir. Kutadgu Bilig'i siyasi, hukuki, içtimai, ahlaki açıdan inceleyen Türk ve yabancı bilim adamları, eserde Farabi ve İbni Sina yoluyla Aristo ve Eflatun'un etkilerini göstermeye çalışmışlardır. Halil İnalcık da özellikle Türk, Hint ve İran tesiri üzerinde durmuştur.[4] Yusuf Has Hacib'in bu bilgilere ulaşırken Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'den de faydalandığı göz ardı edilmemelidir.

Kutadgu Bilig, Türkçe yazılan bir kitaptır. Kitabın Türkçe yazılmasından ziyade kitabın kullandığı kelime ve terimler, o bilginin hangi topluluk tarafından üretildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu bakımdan Kutadgu Bilig'de geçen gök bilimi ile ilgili terimleri incelemekte fayda vardır. Kaya Türkay, Kutadgu Bilig'de geçen gök bilimi ile ilgili şu terimleri belirlemiştir.[5]

Adgır: Sirius yıldızı
ajun (S): dünya, âlem
âlem (A): kainat, evren
Arslan: Arslan burcu
`arş (A): gökyüzünün en yüksek katı
ArzuTilek: utarit, Merkür
ay: takvim
ay: ay
Ay burcı: Ay burcu
Balık: Balık Burcu
Bakır Sukun: Merih
Batar: batı
Bugday başı: Başak burcu
bulıt: bulut
cihân (F): evren, kainat
Çadan: Akrep burcu
Dünya (A): dünya
Erentir: İkizler burcu (Terazi burcu, Jüpiter, Müşteri yıldızı)
esir (A): esir, uzayda olduğu varsayılan tatsız, esnek ve akıcı bir cisim
ew: burç
ewren: kainat, âlem
ewrilmek: (gök cisimleri için) dönmek, devretmek
fasl(A): mevsim
felek(A): gök
hazan(F): sonbahar
ikindi: ikindi
in: burç, ev
ir: güney, güneşli yön
kalık: gök
kalık: hava, gökyüzü
kalık mengzi: gökyüzü
Kara kuş: Jüpiter, Müşteri
karangku: karanlık
kış: kış
kışkı yulduz: kış yıldızı
kiçe: gece
kiçe: akşam
Kozı: Koç burcu
kök: gök, gökyüzü
kölik(e): gölge
Könek: Kova burcu
Kuçık: Yengeç burcu

3-Hürriyet, Japonlara Göre9. Gezegen Var, 29 Şubat 2008, s.7.
4-Ahmet Bican Ercilasun, "Yusuf Has Hacib ve Kutadgu Bilig", Büyük Türk Klasikleri, C 1, İstanbul 1985, s. 133.
5-Kaya Türkay, Kutadgu Bilig'de Terimler, (Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili Ana Bilim Dalı yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1983, s. 63-66.

kuz: kuzey
kün: gün
kün: gündüz
Kün: Güneş
kün yarugu: gün ağarması, gün ışığı
kündüz: gündüz
Kürüd: Mars, Merih gezegeni
küz: güz, sonbahar
küzki yulduz: sonbahar yıldızı, güz yıldızı
meşrik(A): doğu
müneccim(A): yıldız bilimci
nur(A): aydınlık
nücum(A): yıldız bilim, heyet ilmi, astroloji
Oglak: Oğlak burcu
Ongay: Jupiter, Müşteri
on iki ükek: on iki burç
saat(A): saat
Sekentir: Satürn, Zühal
Sertân(A): Yengeç burcu
Sewit: Çoban yıldızı, Çolpan, Zühre
tang: tan, sabah vakti
tang atmak: şafak sökmek
togar: doğu
togmak: güneş - ay doğmak, yükselmek
tolmış ay: dolunay
tolımak: (ay) dolunay olmak
tolu: dolunay
tolun: dolunay
tün: gece
tünerig: karanlık
Ud: Boğa burcu
ükek: burç
Ülgü: Terazi burcu
Ya: yay burcu
Yalçık: Ay
yangı ay: yeni ay, hilal
yaruk: aydınlık
yay: ilkbahar
yay: yaz
yaykı yulduz: yaz yıldızı
yaz: yaz
yaz faslı: yaz mevsimi
yazkı yulduz: bahar yıldızı
yıl: yıl
yıl ülügü: mevsim
Yıldırık:Sirius yıldızı
Yıldırık yulduz: Sirius yıldızı
yiti kat felek: yedi kat evren
yitiken: Büyükayı burcu, kutup yıldızı
yiti yulduz: yedi gezegen
yulduz: yıldız
yulduzçı: müneccim, astrolog

Bu araştırmaya göre Kutadgu Bilig'de toplamda doksan yedi gök bilimi terimi geçmektedir. Bu terimlerden biri Soğdça, ikisi Farsça, on üçü Arapça, seksen dördü Türkçedir. Yabancı dilde kullanılan gök bilimi terimlerinin, zamanın Türkçesinde eş anlamlı karşılıklarının olduğunu hesaba katarsak verilen bilgilerin az sayıda yabancı kelimeye ihtiyaç duyularak ifade edilebileceğini görmüş oluruz. Kutadgu Bilig'de verilen bilgilerin Türkçe yoluyla ve Türkçe terimlerle verilmesi, aktarılan bilgilerin Türk kaynaklı olduğunu ya da yabancı kaynaklı olsa bile Türklerin gök bilimi kavramlarına Türkçe ad verecek kadar uzun bir süredir gök bilimine sahip olduklarını göstermektedir. Bu durum Yusuf Has Hacib'in ve eserinin sadece Türk sosyal tarihine değil aynı zamanda Türk fen ilimleri tarihine de ışık tuttuğunu göstermektedir.

ACZİMİN GİRYESİ

Ahmet Sevgi

GÜZEL SÖZ

Yusuf Has Hâcip der ki: "Sözün körlere göz olsun". Öyle güzel söz söyle ki dostun birse yüz olsun.

2 Mayıs 2023 ***(Ahmet Sevgi)***

KUTADGU BİLİG/SAADET VEREN BİLGİ'DE "SÖZ"

DOÇ. DR. ŞERİFE AKPINAR

Üküş sözde artuk asığ körmedim
Yana sözlemişte asığ bulmadım*
Yusuf Has Hacip

Balasagunlu Yusuf Has Hacip tarafından 1069/1070'te kaleme alınan **Kutadgu Bilig,** 6645 beyitten oluşan bir mesnevidir. Eser, Hakanî Türkçesi ve Şeh-nâme vezniyle yazılmıştır.

Saadet(mutluluk) veren bilgi anlamına gelen Kutadgu Bilig, insanlara her iki dünyada da mutlu olmak için gerekenleri öğretmeyi amaçlayan didaktik bir eser, bir nasihatnamedir. Ayrıca devlet yönetimine dair görüşlere yer vermesiyle de bir siyasetnamedir. Yusuf Has Hacip, eserine diğer mesneviler gibi klasik düzende başlamış ardından akıl, bilgi, söz ve iyilik konularına değinmiştir. On ikinci babdan sonra ise asıl konuya geçilir. Kutadgu Bilig'de dört sembolik kahramanın –Kün Toğdı (adalet), Ay Toldı (saadet), Öğdülmiş (akıl), Odgurmış (akıbet)- ağzından alegorik bir münazara şeklinde mutluluğun yolları ve devlet yönetimine dair görüşler anlatılır.

Kutadgu Bilig, barındırdığı nasihatlerle yalnız yazıldığı döneme değil her döneme hitap edebilen zamansız bir eserdir. Yusuf Has Hacip mesneviye neden "saadet veren bilgi" ismini verdiğini şöyle ifade eder: "Kitabın adını Kutadgu Bilig koydum; okuyana kutlu olsun ve ona yol göstersin. Ben sözümü söyledim ve kitabı yazdım; bu kitap uzanıp her iki dünyayı tutan bir eldir. İnsan her iki dünyayı devletle elinde tutarsa, mes'ût olur; bu sözüm doğru ve dürüsttür. 350-352" [1]

Balasagunlu Yusuf, halka mutlu olmanın yollarını anlatırken özellikle hükümdarlara adil, dürüst, takva sahibi olmalarını, halkına iyi bakmalarını öğütlemiş; tüm insanlığa da bilgili, ilim irfan sahibi insan olmayı, az yemeyi, az konuşmayı, öfke ve gazaptan, kötülükten uzak durmayı, insanlara faydalı olmayı, sabırlı, kanaatkâr, cömert, merhametli, saygılı, tatlı dilli vb. olmayı nasihat etmiştir. Tüm öğütlerin her birine defalarca açıklık getiren şairin, dile/söze ait ifadeleri ve öğütleri de ayrıca dikkat çekmektedir. Kutadgu Bilig'in tamamında dilin önemi ve meziyetlerine rastlanırken yedinci ve on dokuzuncu bablarda (VII. Dilin Meziyetini ve Kusurlarını, Faydalarını ve Zararını Söyler; XIX. Ay-Toldı Hükümdara Dilin Faziletini ve Sözün Faydalarını Söyler) dilin önemi ayrı başlıkta ele alınmıştır.

Söz, Kutadgu Bilig'de öncelikle dilin süsü olarak verilir: "Akıl süsü dil, dil süsü sözdür…274". Yusuf Has Hacip konuşmanın, söze başlamanın bir adabı olduğunu ve bunlara uygun davranılması gerektiğini birkaç kez öğütler. Ona göre konuşmaktan önce dinlemek önemlidir ve kişinin karşısında bilgili biri varsa onun sözü dinlenmeli ayrıca söz hakkı verilmeden de söze başlanmamalıdır: "Bilgilinin sözünü dinle, itiraz etme; sana sorulmadan da söze başlama. 960". Ayrıca mesnevide büyüklerin huzurunda söze başlamak konusunda da uyarılarda bulunulur. Huzura çağıran kişinin söze ilk başlayacağı, kendisine söz verilmeden söze başlayana "hayvan" bile denilebileceği ifade edilir: "Birini kim, lüzum görerek, ister ve çağırırsa; söze de ilk önce o başlar. Kendisine bir şey sorulmadan, söze başlayan biri "hayvan" derse, doğru söylemiş olur. 961, 962"

Kutadgu Bilig, sözün yerinde kullanılırsa insanı göklere çıkaracağını, onu sultan yapacağını ancak tersine bir durumda da kişiyi göklerden indireceğini ve gölge gibi yere sereceğini anlatır: "…söz yerinde

* "Çok sözden fazla fayda görmedim; amma söylemek de faydasız değildir. KB. 171"
1-Makalede söz konusu edilen metin ve beyit numarası "Yusuf Has Hâcip Kutadgu Bilig (Çev. Reşid Rahmeti Arat) Türk Tarih Kurumu, 2003"ten alınmıştır.

kullanılırsa, kulu yükseltir. Söz sayesinde kara yerdeki mavi göğe yükselir ve baş köşeye geçenlerden olur. Eğer dil söz söylemesini bilmezse, mavi gökte olanı yere indirir. 1001-1003"; "İnsan söz ile yükseldi ve sultan oldu; çok söz başı, gölge gibi, yere serdi. 173". Yani dil, insanı kıymetlendirir, saadete ulaşmanın yollarından biri de ondan geçmektedir. Ancak aynı dil doğru kullanılmadığı takdirde insanı kıymetten düşürür, başının gitmesine bile neden olabilir: "İnsanı dil kıymetlendirir ve insan onunla saadet bulur; insanı dil kıymetten düşürür ve insanın dili yüzünden başı gider. 163".

En doğrusu sözü bilgili insana bırakmaktır. Bilgisiz insan susmalı; sözü su gibi, duru pınar gibi olan bilgili insan ise konuşmalıdır. Zira onun sözü berekettir: "Bilgilinin sözü toprak için su gibidir; su verilince, yerden nimet çıkar. Bilgili insanın sözü eksilmez; akan duru pınarın suyu kesilmez. 972, 973"

Yusuf Has Hacip bir şairin söz ile ilgili öğütlerine de şiirinde yer verdiğinden bahseder. Burada sözün sadece sorulduğunda söylenmesi gerektiğine, az ve sırası gelince konuşulup çok dinlemenin daha iyi olduğuna ve sözün bilgi ve akılla süslenmesinin güzelliğine değinir: "Sözü güzel ve iyice düşünerek söyle; ancak sorulduğu zaman söyle ve kısa kes. Çok dinle, fakat az konuş; sözü akıl ile söyle ve bilgi ile süsle. 1008, 1009"; "Sözü çok söyleme, sırasında ve az söyle; binlerce söz düğümünü bu bir sözde çöz. 172". Ayrıca kişi kendi güvenliği için ağzından çıkana dikkat etmeli, yakışıksız bir söz söylememelidir: "Sen kendi selâmetini istiyorsan, ağzından yakışıksız bir söz kaçırma. 169". Bilinen odur ki söz ağızdan bir kere çıkar ve dönüşü de yoktur. Eğer sözün doğru olamayacaksa susmak, onu dile getirmemek en iyisi olacaktır. Yoksa yalan söylemek insanı itibarsızlaştırır: "Doğru söyleyecekse, dilin kımıldasın; sözün eğri ise, onu saklamalısın. 1026"; "Ağzından yalan söz çıkarma; yalan söz ile insan kendi itibârını düşürür. 1326"

Şair, tüm bunların yanı sıra kullanılan dilin fasih yani açık ve düzgün bir konuşma dili olmasını da öğütler. Çünkü ancak böyle konuşulursa insan itibar kazanabilir: "…sen fasîh dil kullan; dil fasih olursa, insanı yükseltir. 175"

Yusuf Has Hacip başka bir beytinde ise sözü, ölümden sonra senden geriye kalacak tek şey diyerek anlatır. İnsan ölümlüdür, baki kalacak olan ise iyi sözdür. Dolayısıyla insan, hayattayken iyi söz söylemelidir. Kişinin yüzünü parlatacak olan da işte o iyi sözleridir: "Bak, doğan ölür; ondan, eser olarak, söz kalır; sözünü iyi söyle, ölümsüz olursun. 180"; "İnsan sözünü dili ile söyler; sözü iyi olursa, yüzü parlar. 275"

Kutadgu Bilig'de Balasagunlu Yusuf sözlerini oğlu için söylediğini (…oğlum için söyledim… 186) yani aslında kitabını ona yazdığını ifade eder. Esasında oğuldan kastettiği her çağın insanıdır. Onun sözleri insanoğluna birer nasihattir. Bu nasihatler, oğluna bırakabileceği altın ve gümüş mirastan daha kıymetlidir. Zira gümüş harcanıp tükenebilecekken oğlu, nasihat ettiği şekilde söz söylerse o sözle yeni gümüşler elde edebilecektir. Dolayısıyla asıl mirasın söz olduğu ve bu vasiyetine uyulmasını tembihler: "Benden sana gümüş ve altın kalırsa, sen onları bu söze denk tutma. Gümüşü bir işe sarf edersen, biter, tükenir; sözümü işe sarf edersen, gümüş kazanılır. İnsandan insana, miras olarak, söz kalır; vasiyet edilen sözü tutmanın faydası çoktur. 188-190"

Mesnevide dile dair özel bölümler dışında sözün faziletine değinen daha pek çok beyte rastlamak mümkündür. Ancak burada verilen birkaç mısra ile de Yusuf Has Hacip'in insanlığa bıraktığı mirasın değeri bir kez daha gözler önüne serilmiş olacaktır.

Sonuç olarak Türk edebiyatının ilk mesnevisi olarak kabul edilen Kutadgu Bilig'de söze dair verilenler, insanlığı mutluluğa götürecek; her mekânda ve her zamanda uyulabilecek evrensel nasihatlerdir. Sanıyoruz ki esas olan dün olduğu gibi bugün de sözün değerini fark edip doğru zamanda doğru yerde doğru sözü söylemektir. Zira Yusuf Has Hacip'in söylediği gibi hiç konuşmazsan sana dilsiz; çok konuşursan da geveze diyeceklerdir:

"tilin sözlemese ağın ter kişi
üküş sözlese atı yañşak başı 1027"

ÇAĞINI AŞAN ESER: KUTADGU BİLİG'E DAİR

DOÇ. DR. SERDAR DERMAN
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi

Türk fikir hayatı, siyaset düşüncesi, medeniyet anlayışı, gelenek ve değerlerimiz, devlet algımız, devlet vatandaş ilişkileri, bürokratik işleyişimiz, kısacası kimliğimizi oluşturan bütün bu olgular etrafında birebir yaşamakta olduğumuz yol ayrımları, zihin bulanıklıkları göz önüne alındığında Kutadgu Bilig'in geçmişten günümüze taşıdığı kıymet, bu eseri tozlu raflardan indirip adeta yeniden değerlendirmeye bizi icbar ediyor.

Kutadgu Bilig, kısaca değinmeye çalışacağımız hususiyetlerinin çok daha ötesinde ve daha derin bir idrak ve irfanla günümüze ışık tutacak bir kavrayışın kapılarını bizlere aralamaya devam ediyor. Belki de Türklerin eski inançlarını bırakıp Müslüman bir toplum hâline geliş sürecinde yaşanan tüm tezatları, yeni kabul edilen İslam inanışı ile geçmişten gelen töre arasındaki gelgitleri tamamen Müslüman olmuş bir toplumun zihniyet yapısı içinde, töre ile İslam'ı adeta birbirine meczederek ortaya koyuyor. Kutadgu Bilig üzerine takdire şayan çalışmalar ortaya koyan Sait Başer [1] hocamızın deyimiyle Müslüman bakış açısının çerçevesi içinde yazılan Kutadgu Bilig'in, yazıldığı dönem itibarıyla seslendiği topluma, yüce dinimiz İslam'ın temel prensiplerini mi yoksa Türk düşüncesinin temelini oluşturan mazide kalmış töreyi mi anlattığı biraz meçhul görülebilir. Burada anlatılmak istenen elbette Kutadgu Bilig'in İslami bir eser olduğu fakat öte yandan millet ruhunun mayasını oluşturan törenin de bu kitapta yazılanlar aracılığıyla kaybolup gitmekten kurtulmasıdır galiba. Esere bu bakımdan törenin kitabı olarak da bakılabilir.

Kutadgu Bilig, İslâmî Türk edebiyatının adı bilinen ilk şair ve düşünürü Balasagunlu Yusuf Has Hacib tarafından yazılmıştır. Eserini Balasagun'da yazmaya başlayan Yusuf, 1068 yılında memleketinden ayrılarak Doğu Karahanlı Devleti'nin merkezi olan Kaşgar'a gitmiş ve eserini 18 ay sonra, 1069 (Hicrî 462) yılında burada tamamlamıştır. Kitabını bitirince Karahanlı hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a sunmuş, hükümdar bu eseri çok beğendiği için Balasagunlu Yusuf'u, kendisini takdir ve taltif etmek amacıyla "Hâs Hâcib" (bir anlamda hasodabaşı) tayin etmiştir.

"Kutadgu" ifadesi, "saadet, iyilik getiren şey, uğur, baht, talih, mutluluk" manasındaki "kut" kelimesinden türetilerek "bilig" kelimesiyle beraber "saadet, mutluluk veren/getiren bilgi/ilim" anlamını taşımaktadır.

Teşekkül eden birikim eşliğinde yol alan Yûsuf Has Hâcib yeni bir dini kabul ettiğimiz ve yeni bir medeniyetin eşiğine adım attığımız bir dönemde Kutadgu Bilig'i telif eder. Dünya görüşümüzün şâheseri olan bu klasikte fikrî, hissî ve lisanî çerçevede İslâm öncesi dönemi ile yeni girilen dönem arasındaki irtibatı tabiî bir tanzim ve ifade eder. Dört sembol tip etrafında Türk düşüncesinin koordinatlarını verir. [2]

Siyasetname türünde bir eser olarak nitelendirilebilecek sembolik, alegorik tarzda metaforik anlatımlarla bezenmiş Kutadgu Bilig, aslında birbirini tamamlayan, bütünleyen dört kahramanın temsil ettiği üst anlamlar etrafında kemale ermiş, olgunlaşmış, iyi ve mutlu insanı ele alır. Bu dört kahraman, doğru kanunu, adaleti simgeleyen ve hakan/hükümdar olarak temsil edilen Kün-Togdı (Gündoğdu); saadeti, talihi, devleti simgeleyen ve vezir olarak temsil edilen Ay-Toldı (Aydoldu/Dolunay); aklı ve ilmi simgeleyen ve vezirin oğlu olarak karşımıza çıkan, gençliği temsil eden Ögdülmiş (Övülmüş, övgü sahibi) ve vezirin akrabası olan, akıbeti, teenniyi, kanaat ve dengeyi temsil eden Odgurmuş (uyanık, uyanmış, yanmış, hamlıktan kurtulmuş, olgunluğa erişmiş) olarak eserde yer alır.

Felsefede ve tasavvufta sıklıkla bahsi geçen

1-Ayrıntılı bilgi için bkz. Başer, Sait. Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre. Vol. 39. Kültür Bakanlığı, 1990.; Başer, Sait. Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre'den Sevgi Toplumuna. Seyran Kitap, 1995.; Başer, Sait. Töre'nin Türk'ü, Türk'ün Müslümanlığı: nehir söyleşi. Kırmızılar Yayıncılık, 2020.

2-Fatih M. Şeker- Cezmi Bayram, (Önsöz),Yûsuf Has Hâcib'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler, 18-20 Kasım 2016, ed. Ahmet Kavas, Fatih M. Şeker, Muhammet Tandoğan, Cezmi Bayram, İstanbul: Şen Yıldız Yayıncılık, 2016, 149-161.

ve hayatın kaynağını oluşturan anasır-ı erbaa (hava, su, ateş, toprak) gibi eserdeki bu dört asli kahraman da insan açısından hayatın hakikatini inşa ederler. Böylelikle hayatın asıl anlamı idrak edilerek hem fani hem de baki âlemin saadetine ulaşılmış olur.

Eserde adaletin de tezahürü olan hükümdarın, doğan güneş, batmayan gün anlamına gelebilecek Kündoğdu ismiyle kurgulanması, adil bir yönetimle hükümranlığın da uzun soluklu olacağı mesajını bizlere iletir. Nasıl güneş, evren için gerekli ise hükümdar da halk için aynı derecede gereklidir. Güneş nasıl Tanrı'nın insanlara bir lütfu ise hakan da öyledir. Allah tarafından insanlara adaleti gerçekleştirmesi ve mutlu bir şekilde yaşatacak düzeni kurması için gönderilmiştir. "Kut" bu anlamıyla ilahi güçtür, insanları dünyada refah ve mutluluğa ahirette ise kurtuluşa ve asıl mutluluğa eriştirecek bilgidir. Kut, Tanrı'dan gelir ve bu yüzden hakan öncelikle Tanrı'ya karşı sorumludur. Hükümdar olarak doğmak büyük bir lütuftur fakat aslolan bunu akıl, zekâ ve gönül birlikteliğiyle yürütmektir. Doğruluk ve dürüstlüğün yanında cesur ve kuvvetli olmak da hükümdarlığın şartlarındandır. Kut, her ne kadar hükümdara bahşedilmiş olsa da kut ancak töre (kanun) ile yürür. Hükümdar, töreden ayrıldığında kuttan uzaklaşmış olur, kut düşer. Hükümdar, kutlu bir yönetim için dürüst, ilkeli, güvenilir, zeki ve feraset sahibi, âlim ve asil ruhlu yardımcılara ihtiyaç duyar ki bu vasıflarla eserde belirtilen kişi vezir Aytoldu'dur. Ay'ın ışığını Güneş'ten alması gibi vezir de gücünü ve gayretini hükümdardan alır. Hükümdar, ülkeyi güneş gibi yönetirse halkın yüzü ay gibi parlar. Akıllı, zeki ve atılgan idareciler Ödgülmüş gibi hükümdarın işlerini yoluna koyarlar. Yöneticilere sürekli ahireti, temel prensipleri, sabrı ve Allah korkusunu hatırlatacak derviş gönüllü Odgurmuş ise hırslardan ve öfkeden arınmayı, kanaati temsil eder. İnziva ve uzlet hâlindeki Odgurmuş, yöneticilerle yüz göz olmamanın, itibar ve ağırlığın da temsilcisidir.

Kutadgu Bilig bütün olarak değerlendirildiğinde, söz konusu dört temsili şahsın birbiriyle çatışan şahsiyetler değil, birbirini tamamlayan şahsiyetler olduğu görülür. Diğer bir ifade ile doğru yasa, değişen mutluluk/kut, akıl ve anlayış birleşirse, değişen mutluluğun mutlak olmamakla birlikte sürekliliğini sağlayarak, dünyada elde edilemeyen en yüksek mutluluğun/iyiliğin/kutun ahirette elde edilebileceği şeklinde bir dünya görüşüne ulaşabiliriz. [3]

Kutadgu Bilig, dört kahramanla temsil edilen devlet sistemi içinde, milletin o çağa ulaşan tüm birikimlerini, tecrübelerini, karakterini de yansıtır. Kutadgu Bilig, Mâtürîdî ile Fârâbî'ye yaslanarak bir geleneğin nasıl kurulabileceğini gösterir. Teşekkül devri Türk düşüncesinin kaynaklarını belirginleştirir. Türk düşünce geleneğinin temel perspektifleri olan tasavvuf, kelâm ve felsefe etrafında oluşan birikimi müşahhas hâle getirir. Felsefenin bir dünya görüşü hâline gelmesini sağlar. Şiir yazmayı entelektüel olmakla kayıtlar. Dervişler kadar şâmânları da ciddiye alır. "Devlet nedir?","Siyaset ehli kimdir?" sorularının cevabını arar. Hâkimiyet kurmada savaşa verdiği rolü hâkimiyeti pekiştirmede de kalem ve siyasete verir. Adâlet dairesi etrafında siyaset ikliminin standartlarını billurlaştırır. Hükümdarları aşan değerler manzumesine dikkat çeker. Kemali toplumda arar. Hikmet sahibi hükümdar modelini idealize eder. Farabi'nin ideal devlet anlayışına akli ve gerçekçi bir zeminden hareketle bakmayı dener, ideal devleti, hayal olmaktan çıkarmanın imkânlarını yoklar. [4]

Yusuf Has Hacib, kadim bir tarihten süzülen engin bir düşünceyi eserinde ilmek ilmek işlemekle kalmaz aynı zamanda kılık kıyafetten gündelik yaşama, göçebelikten şehirleşmeye varan bu dönüşüm ortamında toplumu yeniden yoğuran İslam inancını oldukça rağbet gören Arapça ve Farsça kelimelerle değil, Türkçe ifade ederek dil bilincimiz açısından da örnek olacak bir duyarlık gösterir. Yûsuf Has Hacib'in çok iyi derecede Arapça ve Farsça bilmesine rağmen Kutadgu Bilig'de Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin sayısı oldukça azdır. İslam dinine ait temel terim ve kavramlar bile Türkçeleriyle ifade edilmiştir.

Kutadgu Bilig hakkında yapılan bu açıklamalar elbette çok sınırlıdır. Bu eseri farklı bakış açılarıyla ve farklı disiplinlerin perspektifiyle değerlendirmeye çalışan çok sayıda çalışma yapılmıştır. Dil, edebiyat, sosyoloji, iktisat, folklor, felsefe, gastronomi, etnografya, tıp gibi farklı alanlarda Kutadgu Bilig üzerine birçok çalışmanın yapılması eserin muhteva ve düşünce

3-Taş, İsmail. Kutadgu Bilig'in Teorik Yapısı. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Volume 5/3 Summer 2010.1880 - 1897

4-Doç. Dr. Fatih M. Şeker- Dr. Cezmi Bayram, a.g.e.

açısından zenginliğinin bir göstergesi sayılabilir. Kutadgu Bilig hakkında yapılan bu çalışmalardan önce günümüz harfleriyle ayrıca günümüz Türkçesiyle basımı yapılmış olan eseri evimizin, kitaplığımızın başköşesine koymak, hiç olmazsa ara ara göz gezdirmek ve tabii ki en güzeli bu eseri kafa yorarak okumak milli bir vazifemiz olmalıdır. Milli Eğitim sistemimizde eserle ilgili birkaç paragraflık yüzeysel ve kalıplaşmış bilgiler edinmek yerine keşke baştan sona derinlemesine tahlil ederek bu eseri tedrisattan geçen her bir bireye okutabilsek. Bu minval üzere eser hakkındaki kısa ve mahdut açıklamalardan sonra her ne kadar bütüncül bir okumanın yerini tutmasa da Kutadgu Bilig'den günümüz Türkçesiyle tadımlık da olsa bazı sözlere yer vermek kadar münasip olacaktır. Bizlere böyle büyük bir şaheseri yadigâr bırakan Balasagunlu Yusuf'a rahmet olsun, her bir dizesi, kelimesi, her bir harfi binlerle misil günahlarına kefaret olsun, Tanrı o âlemde de ona kut versin. Sizler de iki cihanda saadet bulasınız.

•Akıl senin için iyi ve yeminli bir dosttur. Bilgi senin için çok merhametli bir kardeştir.

•Akıl süsü dil, dil süsü sözdür. İnsanın süsü yüz, yüzün süsü gözdür. İnsan sözünü dili ile söyler; sözü iyi olursa, yüzü parlar.

•Anlayış ve bilgi çok iyi şeydir; eğer bulursan onları kullan ve uçup göğe çık.

•Bir kişi bütün dünyaya tamamen sahip olsa bile, mal sonunda dünyada kalır; kişinin kısmetine ancak iki top bez (kefen) düşer.

•Bu dünya renkli bir gölge gibidir, onun peşine düşersen kaçar; sen kaçarsan o seni kovalar…

•Bu dünyanın kusuru bin, meziyeti ise birdir. İnsan bunu nasıl geçirirse, o öyle geçer.

•Bütün halka içtenlikle merhamet göster.

•Bütün iyilikler bilginin faydasıdır. Bilgi ile göğe dahi yol bulunur.

•Büyüklük taslayan, kibirli ve küstah adam, tatsız ve sevimsiz olur; kibirli insanın itibarı günden güne azalır.

•Eğer kendine candan bağlı birisini arıyorsan sözün kısası, kendinden daha candan birini bulamazsın.

•Daima iyilik yap ki, kendin de iyilik bul.

•Doğan ölür, ondan eser olarak söz kalır. Sözünü iyi söyle, ölümsüz olursun.

•Elini uzatarak gökteki yıldızları tutsan ve başın göğe değse bile sonunda sen yine yerdesin.

•Ey asil insan! İnsanlığı elinden bırakma; insanlığa karşı daima insanlıkla muamele et.

•İşi adaletle yap, buna gayret et; hiç bir zaman zulüm etme.

•Hangi iş olursa olsun, sen onu tatlı dille karşıla; her işte tatlı dil kullanırsan saadet sana bağlanır.

•Hiç bir işte acele etme, sabırlı ol, kendini tut; sabırlı insanlar arzularına erişirler.

•Diline ve gözüne sahip ol, boğazına dikkat et; az ye fakat helal ye.

•Hangi işe girersen önce sonunu düşün; sonu düşünülmeyen işler, insana zarar getirir.

•Başkasının zararını isteme, kendin de zarar verme; hep iyilik yap, kendi heva ve heveslerine hâkim ol.

•İnsanın bunca zahmet çekmesi hep boğazı ve sırtı içindir; mal toplar, yiyemez; öldükten sonra da vebali altında kalır.

•İnsan nadir değil, insanlık nadirdir. İnsan az değil, doğruluk azdır.

•Çok mal açgözlüyü doyurmaz. Ecel gelince pişman olur fakat artık işini yoluna koyamaz.

•Akıl bir meşaledir. Kör için göz, ölü vücut için can, dilsiz için sözdür.

•Kötülük edersen kötülüğün karşılığı pişmanlıktır. Elinden gelirse kötülüğün inadına iyilik yap.

•Çok dinle fakat az konuş. Sözü akıl ile söyle ve bilgi ile süsle.

•Fenalık cahillikten doğar, hastalıklar kötülükler hep aynı noksanlıktan ileri gelir. Fakat tedavi ile hastalara şifa verilebilir; terbiye ile kötüler iyi edilebilir; okumak yoluyla da bilgisizlere bilgi verilmiş olur.

•Gönlünü ve dilini doğru tut!

•Gurur faydasızdır, o insanları kendinden soğutur. Alçak gönüllülük ise insanı yükseltir.

•Halka faydalı ol, onlara zarar verme!

•Her mahlûk kendi nasibini alır. Yürüyenler yiyeceklerini ve uçanlar da yemlerini bulurlar.

•Her bakımdan zengin olmak istersen, kanaatkâr ol. Böylece kendi nasibini elde etmiş olursun.

•Huzur istersen zahmet ile birlikte gelir. Sevinç istersen kaygı ile birlikte bulunur.

•İnen yükselir, yükselen iner, parlayan söner ve yükselen durur.

•İyi hareket et, kötülerin zararlarını ortadan kaldır!

•Kötülük değersiz bir şey olduğu için, onu yapan da değersizdir.

•Menfaat sandalyeye benzer; başında taşırsan seni küçültür, ayağının altına alırsan seni yükseltir.

•Söz ağızda iken sahibinin esiridir, ağızdan çıktıktan sonra sahibi onun esirdir.

KUTADGU BİLİG'DE HÜKÜMDAR VE TÖRE

ANUŞ GÖKCE

Balasagunlu Yusuf Has Hacib tarafından yazılıp 1069 yılında Karahanlı hükümdarı Tabgaç Bugra Han'a takdim edilen Kutadgu Bilig'de hükümdar ve töre çok önemli bir yer tutar. Zaten Yusuf Has Hacib, bunu hükümdara bir nasihat olarak yazmıştır.

Beyitler halinde yazılan eserde simgesel ögeler yer almaktadır. Yusuf Has Hacib, bir tiyatro sahnesi gibi karşılıklı diyalog bazen de monolog halinde bu şahısları konuşturmakta, ideal bir devlet adamının nasıl olmasını, halkına ve devlet dairesinde çalışanlarına karşı ne şekilde muamele etmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Bunlardan;

Küntogdı: Hükümdardır ve adaleti temin etmekle yükümlüdür.

Aytoldı: Vezirdir ve devleti, saadeti temsil eder.

Ögdülmiş: vezirdir ve aklı temsil eder.

Odgurmuş: akıbeti, kanaati temsil eder.

6645 beyit ve 173 dörtlükle Türk edebiyatına mükemmel bir eser kazandıran Yusuf Has Hacib, dönemin hükümdarı Tabgaç Buğra Han'ı methederken Kündoğdı adıyla himmetlerini esirgemeyen Süleyman Arslan Han'ı ve Ögdülmiş simgesiyle büyük bir ihtimalle onun hükümranlığı zamanında vezir görevinde bulunmuş olan babasını över. Akıllı ve bilgili kimseleri yanına yardımcı olarak almasını hükümdara önermektedir. Yusuf Has Hacib, beyitlerde olduğu gibi dörtlüklerde de aruz veznini başarıyla kullanmıştır.

Devrin Acem, Arap dillerine, semavi dinler ve Budizm, Hinduzim gibi dinlere de vakıf olan Yusuf Has Hacib, eserini yazarken Türklerin kabul ettiği dinlerin felsefesini, dünya görüşünü İslâmiyet'le özümseyerek, hükümdarı başarıya götürecek ve kutunu devamlı kılacak yolları göstermiştir. Eseri çok beğenen Tabgaç Buğra Han, eserde de görüleceği üzere Yusuf Has Hacib'e haciblik görevini vererek devlet idaresinde önemli bir mevkie getirmiştir. Mesnevi tarzında yazılan ilk eser olmasına rağmen Türk edebiyatında yeni olduğu tahmin ve tasavvur edilen aruz ölçüsünün, ilâve parçalardaki kafiye dışında, şair tarafından pürüzsüz bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Kutadgu Bilig tertip bakımından klasik eserlerde bir ilktir. O diğer klasik eserlere liderlik etmiştir. Önce Yaratıcıyı birleme ve dua, ikinci olarak Peygamber AS methiye, üçüncü olarak dört sahabeyi, dördüncü olarak da eserini takdim ettiği Tabgaç Buğra Han'ı övmüştür.

Eski Türk töresine göre hükümdar ülkenin gerçek sahibidir. Yardımcısı olan vezir de hükümdar adına memleket işlerini, halkın birbiriyle ve devletle olan muameleleri idare eder.

Yusuf Has Hacib, yanında akıllı kişileri bulundurması, halkı adaletle yönetmesi, halkın sesine kulak vermesi için hükümdarı uyarır ve ona nasihat eder.

Kutadgu Bilig'e göre hükümdar Tanrının kut vermesi ile başa geçmektedir. Hükümdarın en büyük vazifesi töreyi adaletle uygulamasıdır. Halkın arasında adaleti gözetmezse, zalime karşı sert, mazluma karşı güler yüzlü olmazsa kutu kaybedeceğini belirtir. Beyler töreye uyarsa halk da uyardı. Beylik hakkına saygı esastı. Töreye uymayıp hükümdara başkaldıran beyler elindekini kaybetmekle kalmayıp hayatlarından da olurdu. **(Başer, Sait, Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre, s.3, Kültür bakanlığı Yay., Ankara 1990)**

Kutadgu Bilig'e göre hükümdar töreyi uygulaması için vardır. Töreyi uygulamazsa kut elinden gider ve devlet nizamı bozulur. Yusuf Has Hacib beyliğin temelinin adalet ve doğruluk olduğunu beyan eder.

"Bu beğlik ulı kör könilik tutur

Köni bolsa beyler tiriglik bulur." **(Reşit Rahmeti Arat, Karşılaştırmalı Kutadgu Biliğ, C: 1, b.819,s,99**

(Bu beylik könilik, adalet ile ulu olur, yerini muhafaza eder. Bey töreyi adaletle uygularsa dirlik bulur, varlığını muhafaza eder.)

"Könilik kerek erke kopsa kutun

Könilik atı (adı) ol kişilik bütün" **(Arat, a.g.e.,b:864 vd., s.104).**Kutun elden gitmemesi için hükümdarın adaletli davranması gerekmektedir.

Yusuf Has Hacib, hükümdarın bilgili, akıllı, huyu güzel, işlerinde yanılmaz, hep doğru söylemesini ve gözü ve gönlünün zengin olması gerektiğini söyler. Ona göre bey, akıllı, bilgili, gözü gönlü tok, düşmanı için ateş olan ve yok eden, dostu için yumuşak huylu olmalıdır. Yanında akıllı, bilgili ve seçkin kimseleri bulundurmalıdır. Devlet işlerinde hükümdara yardımcı olması için veziri de akıllı ve bilge, halkın seçkini olmalıdır. **(Haz. Prof. Dr. Kemal Yavuz, Hacip Böyle Söyledi, s.97 vd., Mostar Yay., İstanbul 2012)**

Vezir Aytoldu, Küntogdı'ya, saadetin ve kut'un vefasız olduğunu, bunu elde tutmak için devlet

adamlarına korkuyla değil kendisini sevdirerek yaklaşmasını, halkına karşı zalim ve gaddar olan hükümdarın elinde bulundurduğu saadetin uçup gideceğini vurgular. **(Yavuz, a.g.e., b: 662 vd. s.117)**

Aytoldı vasıtasıyla hükümdarın gurur ve kibre kapılarak insanların incitmemesi gerektiğini söyleyen Yusuf Has Hacib, kendinden küçüklere de uyup gülünç duruma düşmemesini önerir:

"Yavalık bile borka baş sokmasa
Yavalıkka boşlağ nengin saçmasa
Oyunka katılmasa elgin tilin
Könilik öze tutsa kılkı yangın
Yayıg tut kiseni bu nengler tutur
Bu yanglıg kutnı kaçamaz kalır…" **(Arat, a.g.e., b:708 vd., s.88)** beyitlerinde hükümdarın alçak gönüllü olmasını, içki içmemesini, sarhoş olup elindekini boş yere saçıp savurmamasını ister.

Diğer bir beyitte de hükümdarın içki içmemesini, içki içen kişinin adının budalaya çıkacağını söyler. İçkinin aklın düşmanı olduğunu, bunun için beynin sağlıklı düşünemeyeceğini, kişinin karnına içki girdiği zaman tüm gizli sırları ifşa edeceğini belirtir.

"Bor içmez kerek ked özün tutguçı
Özün tutguçı er bulur kut küçi
Biliglig bor içse biligsiz bolur
Biligsiz esürse atın ne kalur
Bor ol bu biligke ukuşka yagı
Bor atı hakikat tütüş ol çoğı
Neçe me biliglig ukuşluk kişi
Başın borka soksa bozar öz işi…" **(Arat, a.g.e., b: 2649 vd, s.278)** ve devam eden beyitlerde bilgili ve akıllı kişilerin içki içtikleri zaman özünü bozacaklarını, içinde dışında ne varsa ortaya dökeceklerini ifade eder. (Bor içki demektir. İçki yerine kullanılan diğer bir kelime de süçüktür.)

Doğru düşünüp, adaletle hüküm verdiği zaman hükümdarlığın elinde kalacağını söyler.

Yusuf Has Hacib, Hükümdarın yanındaki bilgili kişilerin sözlerine dikkat etmeleri, bilgisiz kişileri meclisinde konuşturmaması gerektiği görüşündedir. O, bilgili kişileri suya benzetir ve su ne tarafa akarsa o tarafta nimet fışkırdığını, bilgisiz kimsenin o tarafa ırmak dahi aksa otun bile zor bittiğini ifade eder.

"Meger iki türlüg kişi ol bilin
Birisi biligsiz, biri agın
Agın kendü berklik tilin sözlemez
Biligsiz tilin ol sözün gizlemez
Biligsiz tili tutçı berklig gerek
Biliglig kişi tilke erklik gerek.
Biliglig sözi yirke suv deg turur
Akıtsa suvıg yirde nimet önür
Biliglik kişinin savı eksümez
Akıglı süzük yul suvı eksümez.
Biligsiz kişi köngli kum teg durur
Ögüz girse tolmaz ap o yem olur" **(Arat, a.g.e., b:969 vd, s.114 vd.)** beyitlerinde Yusuf Has Hacib, beyin bilgili kişileri meclisinde bulundurmasını, bilgisiz kimselerden uzak durmasını öğütler.

Yusuf Has Hacib, Küntoğdı karakteriyle hükümdara yaraşacak adaletin nasıl olması gerektiğini belirtir. Elinde bir kılıç tutan ve suratı asık bir şekilde üçayaklı bir taht üzerinde oturan Küntogdı (hükümdar) veziri Aytoldı'ya şöyle demektedir: "İşte bak ben doğruluk ve kanunum, dikkatlice bakarsan doğru kanunun tabiatları nitelikleri budur. Bu üstünde oturduğum tahtın üçayağı vardır. Üçayaklı olan bir şey katiyen eğilmez. Üçü birlikte olunca taht düzdür, hiç eğilmez. Bu üçayaktan biri eğilse, diğer ikisine kayar ve üstündekini düşürür. Bütün üçayaklılar doğru ve düz durur, eğer dört olsa biri eğilebilir. Hangi şey eğri olursa onda bir yanlışlık vardır. Bütün eğriler kötü bir asla sahiptir.

Bak benim huyum adaletten şaşmaz. Doğru eğri olursa doğruluktan eser kalmaz. Ben bütün işlerimi adalet üzere yaparım. Bunu yaparken şu beydir, bu köledir diye ayırmam.

Benim kaşımın çatıklığı, suratımın asıklığı zalimlere karşıdır. Onlara hep öyle görünürüm.

Bak bu beyliğin temeli doğruluk ve adalettir. Hükümdarlar adaletli oldukları müddetçe hayat sürerler. Asıl olan kanundur. Ülkeye kanun hâkim olur, bey ise kanunun uygularsa işte o bey arzuladığı her şeye kavuşur. **(Yavuz, a.g.e, s.127 vd; Arat, a.g.e., b: 800 vd, s.97 vd.)**

Yusuf Has Hacib, teba ve hükümdarın birbiri üzerindeki haklarını şöyle belirler:

"Teba'nın hükümdar üzerindeki hakkı üçtür. Haksızlık yapma ve bu görevini yerine getir. Birincisi gümüş ülkende saf ve temiz kalsın. Onun ayarıyla oynama. İkincisi, millete doğru ve eşit olarak adaleti uygula. Biri diğerine zulmederse onu gör ve zulmüne mani ol. Üçüncüsü, bütün yolların güvenliğini sağla, yağmacıları ve eşkıyaları temizle. Böylece teba'nın hakkını ödemiş olursun. Senin de teba'n üzerinde hakların vardır. Biri buyruğunu üstün bilip tutmalılar. Bu buyruk ne ise hemen bulup yerine getireler. İkinci olarak vergilerini ödememezlik yapmamalılar. Vergilerini zamanında ödemeleri gerekmektedir. Üçüncüsü de düşmanlarını düşman, dostlarını dost bilip sevmelidirler. İşte bu doğruluktur. Doğru ol da doğruluk seni isteklerine kavuştursun." **(Yavuz, a.g.e., b:5574-5597)**

"Raiyet hakkı bar seningde kör üç
Bu haknı ötegil, özün kılma küç
Birisi ilingde arıg tut kümüş
Ayarın küdezgil ay bilige öküş

…." **(Arat, a.g.e., B:5574 vd. s.553 vd.)**

Yusuf Has Hacib, hükümdarın memleketin içinde ve dışarısında haydut ve haramileri yok etmesini, yolların güvenliğini ve huzurun sağlanmasını ister. Halk arasında akıllı, bilgili âlim kimselerin kendisine yakın tutmasını, ders öğretenlerden ve öğrenenlerden para alınmamasını öneren Yusuf Has Hacib üç kısım halk üzerinde baskı yapılmamasını tavsiye eder. Bunlardan birincisi zengin kişiler, fakirlere, orta hallilerdir:

"Şu üç kısım insanı ayrı tut, onlara baskı yapma, baskı yaparsan ülke felakete uğrar. Birincisi zenginlerdir. Halk içinde milletin güçlüleri bunlardır. İkincisi orta halli kimselerdir. Bunlar zenginlerin yaptıklarını yapamazlar. Sonra da fakirler gelir. Herkesten önce bunlar korunup gözetilmelidir. Fakire yardım edilip gözetilirse orta halli sınıfına girer. Orta halliler biraz toparlanırsa zenginliğe kavuşur. Fakir orta halli olunca orta halliler de zenginleşir. Orta halliler zenginleşirse ülke zengin olur. **(Yavuz, a.g.e., s.373 vd; Arat, a.g.e., b: 5546 vd.,)**

Türk kültürü İslamiyet'le bağdaştıran Yusuf Has Hacib, devlet geleneğini de İslami esaslara oturtur. Bey'e kendisine kut verip hükümdar yaptığı için Allah'a şükretmesi gerektiğini söyler. Bu dünyanın geçici olduğunu, ölümün hakikat olduğunu, öbür dünyada hesap vereceği için dünyada iken iyi ve güzel işler yapması gerektiğini hükümdara tavsiye eder. Bunu yaparken timsal olarak Odgurmuş, kardeşine öğüt vermektedir: Sen dünya ve ahireti elde edeyim dersen; şu birkaç işi bırakma ve kıymetini anlayıp yapmaya çalış.

Gönlünü, dilini doğrudan ayırma ve Allah'a sığın, onun emirlerini değerli bil ve ibadetini yap. Haktan ne gelmişse boyun eğ ve ona göre iş yap, seni kulluğun onun razı olmasına bağlıdır. Bütün millete gönlünle bağlanıp vefa göster, her zaman iyilik yap, iyiliği elden bırakma da iyilik bul.**(Yavuz, a.g.e, s., s.199; Arat, a.g.e., B:2157 vd.,s231 vd. Burada gönül; köngül, Allah: Bayat, tapıg: İbadet etme, buyruk :emir, ağır: kıymetli bilmek.)**

Bu dünya gelip geçicidir. Zamanında terk et. Öteki dünya ise gelinen yerdir, iyice uyanıp kendine gel. Bilgili kimse geçici olana gönül vermez. Akıllı, sakin tabiatlı kişi asıl geleceği dünya için hazırlık yapar. **(Arat, a.g.e, B:3556 vd. barıglı: gelip geçici, ajun: dünya, ödün: zamanında, keligli: gelinen, ked: öbür, diğeri, öteki.; Yavuz, a.g.e., s.293)** İnsan bu dünyada helalinden kazanıp yese, sonra da bunların bir kısmın fakirlere dağıtsa kötü mü olur? Allah'ın adaletine güven, devamlı korku ile yürü, affını ve merhametini um, sürekli görüyormuş gibi davran ve saygılı ol. Allah'ın buyruğunu tut ve kullukta bulun da cennet sarayına uçup rahat rahat gez dolaş. Ondan ümidini kesme, hep kork. Bunu iki kanat say. İşte bunanla uçan kişi göklere yol bulur. **(Arat, a.g.e, B:3666 vd.)**

Ey hükümdar! Bu dünya geçicidir. Hayat da günden güne azalıp tükenmektedir. Bu hayatın diriliğinin ölüme gittiğini görüyorsun. Bundan şüphen olmasın, bir gün yerin belirsiz olacak.

Ey hükümdar, gaflete dalma! Uyuma, uyan da kendinden sonra iyi ad bırak. Geçen günü boşuna harcadın ise bari geleceği değerlendir.**(Yavuz, a.g.e., s.296 vd)**

Sonuç

Kutadgu Bilig nihayetsiz bir kültür ummanıdır. Orada aradığınız her meselenin bir çözümü vardır.

Kutadgu Bilig, nasihatlerin yanında veciz sözler, atasözleri ve deyimler de yer almakta kültür adamına yol göstermektedir.

Devleti yöneten hükümdar, vezir ve devlet adamlarının görev ve sorumluluklarını bildiren iki dünya saadeti için hükümdara yol gösteren Yusuf Has Hacib, günümüz Türk devletlerinin de en çok ihtiyaç duyduğu değerleri çağlar ötesinden yöneticilere hatırlatmaktadır.

Hükümdarın ve vezirin, günümüzde ise Cumhurbaşkanı ve başbakanın akıllı, bilgili, adaletli, halkına karşı merhametli, zulüm ve eşkıyalara karşı da sert olması gerektiği bu gün dahi aranan, istenilen değerler değil midir?

Devlet memurlarının görevlerini layıkıyla yerine getirmesi, haksızlık yapmaması, rüşvet almamasını tavsiye eden Yusuf Has Hacip, bu gün Türk devletlerinin halini görse beğenir mi dersiniz.

Yalan söylemenin, adam kayırma ve çalıp çırpmanın, vatandaşı soymanın moda olduğu günümüzde Yusuf Has Hacib'in değerli görüşlerine kulak veren olur mu acaba?

Hükümdara geliri az olanı kolla, onları gözet, paranın değeriyle oynama diyen Yusuf Has Hacip paramızın pula çevrildiği bu hayat pahalılığından ne kadar memnun kalır sizce.

Yusuf Has Hacib'in görüşlerinin dikkate alınması milletimizin ve devletimizin zararına olmaz. Devlet işlerine liyakatli olanların yerleştirilmesi, halka adaletle davranılması, adaletli bir vergi sisteminin uygulanması, yöneticilerin dosdoğru, adil ve ahlâklı olursa halkın da düzeleceğini, devlet adamlarının davranışıyla halka model olacağını söyler. Yusuf Has Hacib, dünya ve ahiret hayatının kazanılmasında gerekli olan bilgileri hem devrindeki devlet başkanlarına hem de nesiller sonrası gelen Türk devlet adamlarına vererek onlara yol göstermiştir.

Bizlere Kutadgu Bilig gibi emsalsiz bir eser bırakan Yusuf Has Hacib'i rahmet ve minnetle anı-

BİR TARLA KUŞUNUN ANILARI

FATMA TUTAK

Her yerimize işledi bu yapaylık. Her yanımızı sardı biz daha ne oluyor diyemeden. Hazırlıksız yakalandık. Geri kalmış topluklardan olmayalım derken aman hadi çağa ayak uydur köhnemiş işlevsiz kalmış kalıplarından kurtul; yeni elbiseler ve yepyeni yüzünle ortaya çık bu ortalığı kasıp kavuran modernizm rüzgârından sen de payına düşeni al! Senin onlardan ne eksiğin var? Hiç olur mu, belki fazlan var! Derken uçmayı bilmeyen yavrusunu ya herru ya merru diyerek yuvadan atan leylek kayıtsızlığıyla olgunlaşmamış kanatlarımızı çırpmaya çalışarak yere çakılmamızı izliyorlar.

Dedelerinin fakirliğiyle kanaatiyle ve zorluklar karşısında gösterdiği azim ve kararlılıkla övünen ama sadece övünen ve ne olduğunu anlamadan kendini haz, hız ve tüketim toplumunun içinde buluveren şaşkın bir nesle dönüştük. Başı kesilmiş tavuk gibi dolanıyoruz ortalıkta. Al kazan, harca tüket, cak cukunun taşları gibi konduğumuz yere alışamadan yerimizden oluyor, bocaladıkça bocalıyoruz. Fakat her şey gibi bocalamaya, düşünmeye ve yol tayin etmeye de vaktimiz yok. Sistemin bunun için üretilmiş hap bilgileri, doktrinleri, kısa zamanda sizi zevkin ileri uçlarında gezdirecek uyuşturucuları var. Evet, bu küresel tarlada her ata uygun bir havuç var! Endişelenme düşünme(!) kafa yorma bırak kendini onun şefkatli kollarına kapat gözlerini rahatla, uyu(ş) uyu...

Çok değil bundan yirmi otuz sene evvel hayal bile edemeyeceğimiz teknolojik gelişmeler bugün hayatımızın vazgeçilmez birer parçası olmuş durumda. Makine çağının ardından şimdi de yapay zekâ pek çok alanda insanın yerini almaya başladı. İnsan bilmediği, öngöremediği durumlarda endişe duyar korkar. Bizler de (tabi buradaki bizler bütün bir cemiyeti şümul değildir ve olamaz) bu yapay zekâ denen derya-ı muamma karşısında ürkmeden edemiyoruz. Arama motoruna yapay zekâ ile yapılabilenler diye yazdığınızda karşınıza öyle maddeler çıkıyor ki akıllara zarar. İşte birkaçı: Edebi ve akademik makaleler, danışmanlık hizmetleri, seslendirme, sosyal güvenlik, dil çevirileri, sesli asistan, yaşama dair öneriler, tatil planları... Öyle görünüyor ki yakın gelecekte insanı tamamen işlevsiz ve atıl durumda bırakacak ve makinenin atasına rahmet okuyacağız.

Artık birkaç tuşa basarak kendi müziğinizi yapabiliyorsunuz. Bir Dede Efendi bir Mozart kadar olabilir mi bilinmez ama buna kim takılır? Yeteneğin ve herhangi bir mecrada kendini yetiştirmek için emek ve zaman sarf etmenin kıymeti harbiyesi olmadıktan sonra. Edebi metinler, makaleler, şiirler yazabiliyorsunuz. Fuzuli, Nefi, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi gibi olur mu ne

mümkün? Fakat kimin umurunda şiir mi şiir… Nasıl olsa kimsenin ne okuyacak ne de dinleyecek zamanı var!

Ben bir tarla kuşuyum. Anadolu'nun uçsuz bucaksız bozkırında yaşarım. Yuvam da öyle ağaç dallarında değil topraktadır. Geçen baharda üç günlük yavrularıma yiyecek ararken yolum bir gülistana düştü. Ama ne gülistan! Yağmur suyuyla yıkanmış goncaların güllerin yapraklarında biriken damlalar güneş ışığıyla parlıyor, göz alıcı kırılmalarda kristalleşiyor. Bin parçaya bölünmüş parlak ışığın altında bin bir renk tonunda güllerin her biri bir safran bir zebercet bir lal... Fazladan bir de baygın kokuları etrafa yayılıyor ki buna hiçbir can dayanmaz. Bu manzarayı tamamlayan ince, içli bir ses duydum. Sesin geldiği yöne doğru uçtum. Bir bülbül çıt kırıldım salınışlarda lâl rengi bir gülün dalına konmuş, kendinden geçmişçesine şakımakta. Yanına yaklaştım. Seni bunca içlendiren, söyleten nedir diye sordum. Cevap vermedi. Hatta sanki beni görmemiş duymamış gibi gülüyle söyleşmeyi sürdürdü. İşime baktım. Bir iki böcek avlayıp mideye indirdim. Bir avuç tohumu yanıma alıp evin yolunu tuttum. İlerleyen günlerde yolumu bile isteye gülistana düşürdüm. Bülbülün nağmeleri sesindeki tını beni kendine çekiyordu. Gerçi benimle konuşmuyordu ama olsun. Nevaleyi düzerken bir taraftan onu dinlemek eşsiz bir zevkti.

Aradan üç mevsim geçti. Güllerin yeniden can bulmasını seyretmek ve belki de bülbül arkadaşa rastlamak ümidiyle gülistanın yolunu tuttum. Fakat ortalıkta ne gülistan vardı ne de gül. O güzelim bahçenin yerinde şimdi devasa, dört bir yanı içeriyi göstermeyen camlarla kaplı sevimsiz bir bina yükseliyordu. Etrafını dolaştım, bulutlara değebiliyor mu diye en tepesine kadar uçtum. Hayır, bulutlara değemiyordu ama çevresindeki pek çok yapının tepesinden bakıyor, heybetli görünümüyle onları adeta eziyordu. En tepede bahçe benzeri bir yer yapılmaya çalışılmıştı. Sağda solda sıralanmış yeşil dallardan birine kondum. Konmamla havalanmam bir oldu zira bu görünüm itibariyle ağaca benzeyen ancak aslında uzaktan yakından ilgisi olmayan yapay ve gayet kaygan şeyin üzerinde durabilmek mümkün değildi. Ortalara dev saksılar yerleştirilmiş içlerine rengârenk güller ekilmişti. Bülbül dostumu yâd ederek onlara yaklaştım. Ne dallarında dikenleri vardı ne de kokuları. Fakat ortalığı kaplayan bir keskin şakıma, bu bülbül sesi nereden geliyordu? Yoksa... Dostumu görebilmek umuduyla sağa sola uçtum fakat nafile. Masalarda karşılıklı oturarak gülüşen konuşan birkaç âdemoğlundan başka canlılığa dair bir iz yoktu. Bahçenin, ağacın, gülün camidini yapanlar bülbül olmaksızın bülbül şakıtmanın da bir yolunu bulmuştu anlaşılan.

MESNEVÎ'NİN GÖLGESİNDE

AHMET SEVGİ

نفس از بس مدحها فرعون شد
کن ذلیل النفس هونا لاتسعد

Nefis çok övülmesi yüzünden firavunlaştı.
Alçak gönüllü, hakir ol; ululuk taslama.

(Hz. Mevlânâ)

ÖVÜLMEK

Nefis övülmeyi sever, herkes kendini övsün ister,
Çok övülüp de firavunlaşmayan insan var mı göster?

2 Mayıs 2023 ***(Ahmet Sevgi)***